

УДК 33.336

Роздрібне банківське кредитування в Україні: сучасний стан і перспектива

Анатолій Миколайович Харченко,
викладач кафедри фінансів
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Висвітлюється зміст роздрібного банківського кредитування, зазначені певні його особливості. Проведено аналіз сучасного стану роздрібного банківського кредитування, показано можливості і загрози розширення чи звуження меж кредитування.

Ключові слова: кредит, кредитування, механізм кредитування, роздрібний банківський кредит.

Постановка проблеми. Банківська система України найбільш динамічно реагує на зміни, які відбуваються в суспільстві та в країні. Прикінцеві роки ХХ століття були ознаменовані фінансовими кризами і загальним збіднінням населення України [1]. Найважливішими завданнями того періоду для банків було нарощення власної ліквідності. Банки зухвало пропонували населенню найвигідніші умови розміщення коштів, у той час як роздрібне кредитування мало незначні межі та обсяги.

На початку ХХІ століття працівники банківської сфери в Україні звернули увагу на те, що збільшився прошарок населення країни, який став жити більш заможно і, у свою чергу, користуватися все активніше кредитними ресурсами як для споживчих потреб, так і на потреби ведення малого та середнього бізнесу.

На сьогодні кредит уже виступає як одна з найважливіших категорій ринкової економіки, що відображає реальні фінансові зв'язки і відносини економічного життя суспільства та реалізуються через механізм кредитування [2, с. 172]. Останнім часом роздрібне кредитування набуває все більшої актуальності і це пов'язано з тим, що всі ланки суспільства прагнуть ефективно функціонувати, тому, відповідно, банківський бізнес забезпечує таку можливість [3, с. 45].

Стан і перспективи розвитку роздрібного банківського кредитування тісно пов'язані з економічними та соціальними параметрами держави. Тому дуже важливо є дослідити та окреслити межі роздрібного банківського кредитування за відповідних параметрів соціально-економічного розвитку домогосподарств і держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На дослідження становлення та розвитку кредитування і його управління спрямовані праці О. І. Барановського, М. Д. Білик, О. В. Васюренка, В. В. Вітлінського, А. М. Герасимовича, Р. А. Гриценка, Б. С. Івасіва, В. В. Корнеєва, О. І. Лаврушина, А. М. Мороза, Л. О. Примостки, М. Ф. Пуховкіної, А. В. Соколовой, Н. П. Шульги та ін.

Однзважаючи на те, що роздрібний банківський кредит ще тільки набуває свого теоретичного і практичного розвитку у зв'язку з використанням техніки та технологій менеджменту західної практики, тому деякі питання набувають актуальності у процесі ак-

тивного кредитування, через що слід відмітити необхідність у дослідженнях різних його аспектів, а особливо визначити допустимі межі кредитування.

Мета статті – провести аналіз сучасного стану роздрібного банківського кредитування і визначити шляхи розвитку його в Україні.

Для досягнення поставленої мети слід виконати такі завдання: розкрити зміст роздрібного банківського кредитування і зазначити його особливості, провести аналіз сучасного стану роздрібного банківського кредитування, виявити можливості і загрози розширення чи звуження меж кредитування.

Виклад основного матеріалу. Нині комерційні банки України для підтримання конкурентних переваг і реалізації наддостатньої ліквідності на ринку фінансово-кредитних послуг освоюють і вдосконалюють різноманітні банківські продукти й програми, що роблять не тільки кількісні, а й якісні зміни в самому механізмі банківського кредитування. Оскільки діяльність банківської системи України відбувається в нестійкому, але в той же час динамічному середовищі, за такого стану банки просто змушені керуватися умовами, принципами та іншими параметрами світового ринку фінансових послуг.

За останні роки банки активно формували свою стратегію щодо роздрібного кредитування на ринку, ураховуючи достатній рівень ліквідності та бажання фізичних осіб, домогосподарств, малого і середнього бізнесу реального сектору економіки. Роздрібне банківське кредитування відображає фінансові відносини щодо надання банківських кредитних ресурсів фізичним особам і домогосподарствам на придбання споживчих товарів та отримання послуг [4, с. 42]. Окрім цього, надання ресурсів самозайнятим особам і суб'єктам підприємницької діяльності для поповнення оборотних коштів, фінансування засобів виробництва, купівлю обладнання, купівлю автомобіля.

Кредити надають на споживчі товари і послуги, характеризуються простотою і швидкістю отримання на місцях їх реалізації (магазини, торговельні мережі, станції обслуговування, поліклініки, лікарні, комбінати і таке інше) чи відповідної суми коштів у банку; на поповнення оборотних коштів для короткострокового фінансування матеріально-технічних витрат, пов'язаних із торговельними і лізинговими

операціями. Такі кредити зазвичай є короткостроковими і вимагають забезпечення; фінансування засобів виробництва такі кредити в більшості випадків довгострокові та в обов'язковому порядку вимагають забезпечення (найчастіше виступає нерухомість). Чітко відслідковується цільове використання коштів. Продукти цього ряду мають певні обмежувальні умови щодо співвідношення «борг – капітал» (з урахуванням потенційного кредиту), яке не повинно перевищувати 70 : 30, і позичальник вносить суму, не меншу ніж 30%; купівля обладнання – може бути придбане як нове обладнання, так і те, що було у використанні або пройшло відновлювальний капітальний ремонт. Як правило, обов'язковою є умова передання в заставу предмета кредиту. Інколи працює система в банках відстрочення погашення першого платежу за кредитом на термін монтажу обладнання і може вимагатись авансовий платіж; купівлю автомобіля з метою використання його в підприємницькій діяльності, надаються ресурси як на нові авто, так і на ті, що були у використанні. Доступність ресурсів можлива на короткостроковий період і на довгий. Інколи придбаний автомобіль оформляють як забезпечення [5, с. 41].

Підсумовуючи вищезазначене, слід підкреслити, що особливістю такого кредиту є його дві різнопланові складові в напрямках споживання і розвитку. Ці кредити становлять левову частку позичок, наданих українськими банками, тому що вони, за своєю суттю, є «гарячими грошима». За рахунок цього комерційні банки мають високу оборотність фінансових ресур-

сів, а значить і достойний результат від кредитної діяльності в цілому. Слід відмітити, що в рамках вищесказаного для роздрібного банківського кредитування дуже важливим питанням для дослідження є розширення чи звуження масштабів кожної зі складових кредиту відповідно до розвитку економіки та суспільства, інакше за дисбалансу це може призвести до тотальних проблем не тільки банківських установ, а й кредитної системи.

Для зменшення впливу непередбачуваних моментів слід дослідити його механізм, який є економічною категорією, однак однозначного визначення не має в наукових колах. Інколи механізм кредитування трактують як процес кредитування, хоча, на нашу думку, це зовсім різні категорії. Механізм є складовою системою і включає в себе сукупність вузлів та окремих інструментів, пов'язаних між собою, для виконання якогось завдання в той час, як процес характеризується дією, в якій бере участь безпосередньо сам механізм.

Пропонуємо дати таке визначення, виходячи з тверджень, що кредит є економічною категорією, яка відображає фінансові відносини, а отже, кредитний механізм якоюсь мірою має відображати фінансовий механізм. На основі сказаного визначимо механізм роздрібного банківського кредитування як сукупність способів, засобів, форм і методів, за допомогою яких банк реалізує кредит клієнтові.

Через активність розвитку банківського ринку дуже важливо дослідити тенденції реалізації кредитування і визначити його стан на сьогодні (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги роздрібного банківського кредитування за цільовим спрямуванням у розрізі валют, млн грн

Кредити у валюті	Роки						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Гривня	26 093	49 083	66 693	52 190	52 478	71 091	85 384
Долар США	30 448	62 361	113 773	80 906	67 033	52 602	37 751
Євро	1 276	2 130	3 708	2 549	1 873	1 573	1 181
Російський рубль	0	0	0	0	0	2	2
Інші валюти	635	1 458	1 915	1 468	1 557	924	694
Усього	58 452	115 032	186 089	137 113	122 941	126 192	125 012

Примітка. Побудовано за даними Статистичного бюлетеня НБУ.

Із табл. 1 можна прослідкувати ріст обсягів роздрібного кредитування до кризи 2008 року, а потім поступове падіння. Починаючи з 2011 року, відбувається зростання обсягів кредитування, і на сьогодні можна говорити про процеси в банківському секторі, які показують експансію роздрібного банківського кредитування в Україні (рис. 1). Насамперед, збільшення обсягів і кількості виданих комерційними банками цільових кредитів (на невідкладні потреби, поточні витрати), у зв'язку зі зростанням ризиків для фінансово-кредитної системи і для добробуту домогосподарств – позичальників таких кредитів, підтверджує необхідність якісних змін, трансформації цілей і пріоритетів діяльності з кредитування населення.

Такі тенденції, які показує графік, характеризують усе більший ріст кредитів у національній валюті та постійне зменшення в іноземних валютах, що говорить про популярність серед домогосподарств і фізичних

осіб дрібних кредитів на споживчі потреби і товари не дороговартісні малого та середнього термінів користування і про ставлення, останнім часом, до нестабільності курсів валют.

Говорячи про розвиненість роздрібного банківського кредитування та ширини його меж, слід зазначити, що це прямо сприяє формуванню цивілізованих відносин на споживчому ринку і сфери кінцевого споживання, а також характеризує рівень життя населення. Підтвердження цьому – темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати (табл. 2 і рис. 2).

Коротко- і середньостроковий характер кредитів, переважно одержуваних позичальниками (до трьох років), і високі процентні ставки за кредитами населенню (на 29.10.2013 р.), середня номінальна процентна ставка за іпотечними і житловими кредитами перевищує 18% річних, при цьому ефективна процентна ставка за кредитами громадянам на готівку колива-

ється від 50 до 103% річних, тягнуть за собою значні щомісячні витрати домогосподарств на обслуговування кредитів, які досягають у середньому 30–50% їхніх

доходів за 6–10-процентного значення аналогічного показника поточного боргового навантаження в розвинених країнах [8].

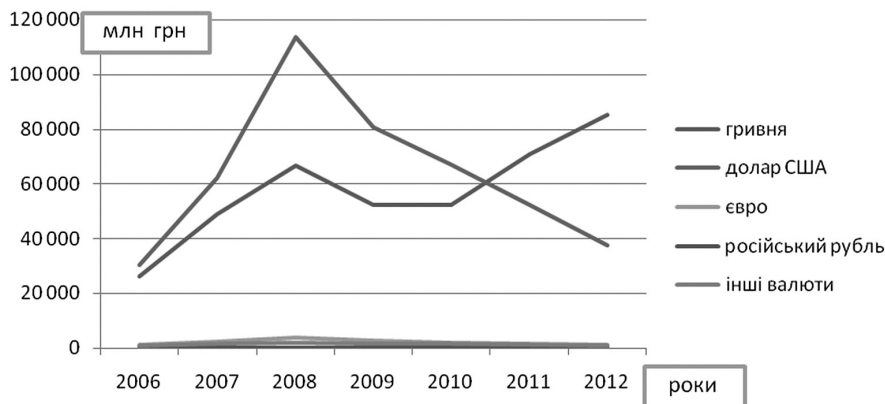

Рис. 1. Роздрібне банківське кредитування

Таблиця 2

Темпи зростання номінальної і реальної заробітних плат, %

Роки	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
1995	514,2	356,7	110,6	128,1
1996	171,4	121,7	96,6	86,2
1997	113,7	109,4	96,6	97,6
1998	107,2	106,2	96,2	87,1
1999	115,7	124,3	91,1	103,4
2000	129,6	135,4	99,1	103,6
2001	135,2	127,7	119,3	120,4
2002	121	117	118,2	115,6
2003	122,8	124,4	115,2	113,8
2004	127,5	127,7	123,8	120,8
2005	136,7	144,9	120,3	131,5
2006	129,2	125,2	118,3	111,7
2007	129,7	131,1	112,5	110,3
2008	133,7	119,5	106,3	97
2009	105,5	111,6	90,8	99,1
2010	120	120,1	110,2	110,5
2011	117,6	116,2	108,7	111
2012	114,9	110,6	114,4	111,1

Джерело. Державна служба статистики України [7].

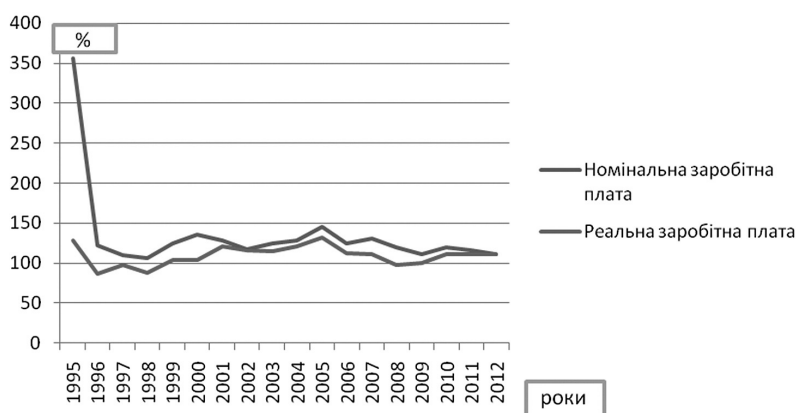

Рис. 2. Динаміка зміни темпів зростання номінальної і реальної заробітних плат

Основним напрямом використання отриманих у 2012 р. громадянами позикових коштів було погашення раніше отриманих кредитів (на думку головного еконо-

міста Альфа-Банку Наталії Орлової, близько 80% приросту роздрібно нецільового кредитування) і на придбання імпортованих товарів народного споживання [9].

Говорячи про останні тенденції 2013 року, на початку жовтня вартість короткострокових кредитів банків для фізичних осіб зростає з 18,4 до 31,1% (без урахування овердрафту). Це значне зростання, хоча такі ставки є звичайними для України. Вартість короткострокових кредитів на сьогодні становить у середньому 31,1%, довгострокових – 29,7% [8].

Можна припустити, що зростанню ризиків для сталого соціально-економічного розвитку, пов'язаних із кредитуванням громадян, сприяють вибір більш ніж половиною громадян України споживання як основної стратегії фінансової поведінки в умовах економічної невизначеності, а також здійснення довгострокового фінансового планування лише незначною кількістю домогосподарств. Свій внесок у зростання ризиків, що негативно впливають на сталий розвиток, вносять фінансово-кредитні організації, дефіцит джерел доходів (у тому числі об'єктів кредитування) і короткострокових кредитних ресурсів, які змушують їх збільшувати обсяги короткострокового кредитування населення з метою підтримки прибутковості та ліквідності. У цих умовах кредитного та споживчого бумів, за відсутності належного законодавчого регулювання, банки та інші кредитні організації використовують інструменти кабального (хижацького) кредитування у своїй практиці. Особливе значення для оцінки ризиків, пов'язаних із споживчим кредитуванням громадян, має майнова нерівність, яка досягла критичних значень в Україні.

Тому можна вважати, що в умовах нерівності, нераціонального, соціально неефективного та безвідповідального надання позикового капіталу домогосподарствам і використання його ними переважно для «демонстративного споживання» створює колосальний ризик для держави, регіону, компаній, самих домогосподарств, світової економіки в цілому.

Фінансова нестабільність домогосподарств на тлі нерівності, демонстративного споживання, зростання заборгованості за позиковими коштами призводить до соціальної нестабільності в низці країн. Так, зростання ризиків, побічно пов'язаних із кредитуванням населення, підтверджується збільшенням громадянської активності у 2011–2012 рр. під гаслами про несправедливість світової фінансової системи, а також результатами досліджень про причини поточної фінансової кризи, пов'язаних із зростанням кредитування домогосподарств у США (до 127% від сукупного наявного річного доходу домогосподарств – 2007 року, до 290% від ВВП США – 2009-го [10]).

Крім того, експерти МВФ роблять висновки про нестійкість економічного зростання, заснованого переважно на кредитуванні домогосподарств із низкими і середніми доходами в умовах зростання нерівності доходів, і зазначають неефективність політичного й економічного тиску, який сприяє зростанню накопичень громадян із високим рівнем доходу, при цьому стимулює зростання боргів малозабезпечених громадян для підтримки рівня споживання. Про зростання ризиків, пов'язаних із темпами кредитування населення, що перевищують темпи зростання доходів громадян, із недостатньо ефективним плануванням осо-

бистих фінансів позичальниками в Україні, свідчать і висновки європейських експертів [11].

Слід зазначити, що органи влади і банківські установи України також уживали певні заходи щодо скорочення можливих негативних наслідків, пов'язаних із бумом кредитування громадян: вводилася заборона на виїзд за кордон для боржників за виконавчими документами, удосконалювалося законодавство про діяльність бюро кредитних історій, про захист прав позичальників споживчих кредитів.

У даний час банківські регулятори й органи державної влади багатьох країн намагаються змістити пріоритети в регулюванні та розвитку системи кредитування громадян у бік ужиття своєчасних заходів із запобігання зайвому зростанню обсягів кредитування (контрциклічний буфер) і захисту прав громадян-позичальників як споживачів фінансових послуг (у Європейському Союзі – споживчі директиви, в Австралії – протекція споживчих кредитів, в Японії – нова схема надання кредитів для споживачів, у США – Закон про реформування Уолл-стріт і Закон Додда – Франка) [12].

Такі зміни фактично показують збільшення вимоги до розміру капіталу для банків, що здійснюють роздрібне кредитування населення. Одночасне підвищення вимог до капіталізації та ліквідності банків, а також односторонні, найчастіше популістські, заходи з обмеження процентних ставок у рамках кампаній боротьби з «грабіжницьким» кредитуванням призводять до погіршення доступності кредитів для домогосподарств, що мають низький і середній рівні доходів, кредитування яких, через відсутність можливості з надання застави ліквідної нерухомості, як правило, здійснюється із справлянням вищих процентних ставок і на коротші терміни.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, потрібно зауважити, що роздрібне банківське кредитування є невід'ємною частиною функціонування малого і середнього підприємництва, домогосподарств і потреб фізичних осіб.

Роздрібний кредит характеризується специфічністю своєї структури, яка виражається за двома складовими: кредитування розвитку та споживчих потреб суб'єктів економічних відносин і населення. За допомогою такої структури можна чітко і детально аналізувати спрямованість кредитної діяльності банку, а також реакцію суб'єктів на економічні процеси держави. Це дає можливість визначити проблеми і недоліки в самому кредитуванні чи тенденції бажань позичальників для з'ясування глибини ринку, як наслідок – можливість потенційного розширення чи звуження меж кредиту й особливостей використання механізму кредитування, що дає можливість уникнути низки проблем на банківському ринку.

Огляд ринку обсягів роздрібногo кредитування за валютами показав, що в період фінансової кризи кредитування звузилося, але на нинішній день воно знову розширюється і має характер експансії. На цьому етапі розвитку економіки дуже важливо стримувати кредитування споживчих потреб, а розширювати складову на розвиток, на нові технології, обладнання,

напрями діяльності малого і середнього підприємництва для зростання обсягів виробництва продукції та надання послуг і створення робочих місць. В іншому разі кредитування впливатиме негативно, перш за

все, не стимулюватиме економічні процеси, оскільки споживання в Україні з акцентом на імпорт, а як наслідок – для населення замороження чи зменшення соціальних гарантій.

Список використаних джерел

1. Портал споживача [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consumerinfo.org.ua/must-know/quality/581/4134>.
2. Сопко В. Удосконалення механізму кредитування як один із чинників підвищення прибутковості банків / В. Сопко, М. Голик // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 3 (15). – С. 153–156.
3. Шмігельська З. К. Особливості розвитку ринку споживчого кредитування в Україні / З. К. Шмігельська // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 2 (14). – С. 45–48.
4. Харченко А. М. Роздрібне банківське кредитування: сутність і важливість виділення на сучасному етапі розвитку фінансово-кредитних відносин в Україні / А. М. Харченко // Науковий журнал «Економіка та право». – 2008. – № 2 (21). – С. 40–44.
5. Вовчак О. Д. Банківське мікрокредитування малого підприємництва в Україні : монографія / О. Д. Вовчак, П. М. Сенищ, О. І. Антонюк. – К. : УБС НБУ, 2012. – 190 с.
6. Статистичний бюлетень НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/tznr/tznr_u/tznr_u.htm.
8. Фінансовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~/1/20/all/2013/10/28/311735>.
9. Офіційний сайт Альфа-Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.alfabank.com.ua/rus/analytics/product/economics/2012>.
10. Barn C. (2009). The 4\$ trillion housing headache. CNN Money [Electronic resource]. – Available from : <http://money.cnn.com/2009/05/27/news/mortgage.overhang.fortune/index.htm>.
11. Euromonitor International (2013). Consumer lending in Ukraine [Electronic resource]. – Available from : <http://www.euromonitor.com/consumerlendingin-ukraine/report>.
12. Basel Committee on Banking Supervision (2010). «Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems» [Electronic resource]. – Available from : <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.

Summary. In the article highlights the contents of the retail bank lending, indicated some of its features. The analysis of the current state of the retail bank lending shows the opportunities and threats to broaden or narrow limits lending.

Keywords: credit, lending, credit mechanism, a retail bank loan.